

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Затверджено Вченою радою Рівненського
державного гуманітарного університету
Протокол № 3 від 23 лютого 2017 р.*

Ректор

проф. Постоловський Р.М.

**ПРОГРАМА
КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ З ФІЛОСОФІЇ**

Рівне – 2017

Філософія: Програма підготовки аспірантів для складання кандидатського іспиту з філософії / Уклад. Л.М.Шугаєва. – Рівне: РДГУ, 2017. – 26 с.

Укладач:

Шугаєва Л. М. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Рецензенти:

Меднікова Г. С. – доктор філософських наук, професор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова;

Зайцев М. О. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія»

©РДГУ, 2017 рік

©Шугаєва Л. М.

1. ПРОГРАМА КУРСУ

Розділ 1. ФІЛОСОФІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ТИП ЗНАННЯ

Місце філософії в самопізнанні людини. Філософія і світогляд. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу. Світогляд як форма самовизначення людини. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, науковий і філософський. Філософія як теоретична основа світогляду.

Предмет філософії. Коло філософських роздумів: людина і світ, мислення і буття, духовне і тілесне. Структура філософського знання. Основні питання філософії. Проблема взаємовідношення буття і духу.

Філософія в системі духовної культури. Взаємовідношення філософії, науки та релігії. Основні функції філософії.

Соціальна спрямованість філософського знання. Духовно-творча природа філософії. Загальнолюдські цінності у філософії. Загальноцивілізаційне і національне у філософії.

Розділ 2. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ **Становлення філософського знання**

Міфоепічні засади філософії. Релігійні основи філософії.
Співвідношення філософії і мудрості.

Філософія Стародавнього Сходу

Давньоіндійська філософія:

- а) світоглядні системи – брахманізм, бхагаватизм, буддизм, джайнізм;
- б) перші філософські системи (даршани) – йога, санкх'я, міманса, веданта, вайшешика, н'яя, чарвака-локаята.

Давньокитайська філософія:

- а) початки філософського мислення;
- б) наївно-стихійне вчення Лао-цзи;
- в) конфуціанство;
- г) вільнодумство Ян Чжу;
- д) моралізм Мен-цзи;
- ж) моїзм;
- з) «школа законників»;
- к) логіки-софісти;
- л) філософія Ван Чуна.

Парадигма античної філософії

До сократівська (докласична) філософія:

- а) попередники перших філософів – мілетська школа;
- б) Геракліт Ефесьський;
- в) елеати;
- г) Піфагор і піфагорійці;
- д) Емпедокл і Анаксагор;
- ж) древньогрецькі атомісти (Левкіпп і Демокрит).

Антична філософія класичного періоду:

- а) софісти;
- б) Сократ;
- в) Платон;
- г) малі сократичні школи;
- д) Аристотель.

Філософія елліністичного і римського періодів:

- а) елліністична філософія (перипатетика, академічна філософія, епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, еkleктицизм);
- б) римська філософія (просвітительство, сакралізація, неоплатонізм).

Середньовічна філософія

Період патристики:

- а) гностицизм;

- б) маніхейство;
  - в) апологети (Тертулліан);
  - г) Олександрійська богословська школа і зближення християнської віри в Бога з філософією (Оріген, Арій, Афанасій);
  - д) Каппадокійські «батьки церкви»;
  - ж) Аврелій Августин;
  - з) Псевдо-Діонісій і послідовники Августина.
- Виникнення схоластичної філософії у Західній Європі:
- а) Еріугена;
  - б) суперечка про універсалії (Ансельм Кентерберійський, Іоан Расцелін, Гільйом із Шамо, П'єр Абеляр);
  - в) раціоналізм і натуралізм шартрської школи;
  - г) цистеріани;
  - д) школа Святого Віктора.

Арабська і єврейська філософія середньовіччя:

- а) історія і культурний розвиток арабів (Авіценна, Авероїс, скептична містика);
- б) єврейська філософія.

Період розквіту схоластики:

- а) духовна культура і філософія;
- б) університети і ордени;
- в) пантеїстичний аристотелізм XIII ст. (Олександрізм, латинський аверроїзм);
- г) філософсько-теологічний аристотелізм (Олександр із Гелька, Джованні Фіданца);
- д) Альберт Великий і Фома Аквінський;
- ж) Оксфордська школа в XIII ст. (Роберт Гроссетест, Роджер Бекон).

Пізня схоластика:

- а) суспільні відносини в XIV – XV ст. і ситуація у філософії (Дуне Скот);
- б) томізм, скотізм, аверроїзм, неоплатонівський альбертизм і містика;
- в) Уільям Оккам і оккамізм Джон Уікліф.

Філософія Ренесансу

Епоха, культура, філософія. Гуманізм в Італії:

- а) початок італійського гуманізму (Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка);
- б) платонізм Ренесансу (Марелліо Фічіно, Піко делла Мірандола);
- в) аристотелізм Ренесансу (П'єтро Помпоннаці). Реформація. Гуманісти заальпійських європейських країн (Мішель Ейкем де Монтень).

Натурфілософія Ренесансу і нове природознавство:

- а) нове природознавство;

б) філософія природи (Микола Кузанський, Бернардіно Телезіо, Джордано Бруно).

Соціальні теорії:

а) ідеологія централізованої держави (Ніколо Макіавеллі, Жан Боден);

б) теорія природного права;

в) попередники утопічного соціалізму (Томас Мор, Томазо Кампанелла).

Філософія Нового часу:

а) початок формування філософської думки Нового часу (Френсіс Бекон, Рене Декарт, картезіанство, П'єр Гассенді);

б) англійська філософія XVII ст. (Томас Гоббс, Джон Локк);

в) раціоналізм європейської філософії XVII ст. (Бенедикт Спіноза, Ляйбніц, Крістіан Вольф);

г) суб'єктивно-ідеалістична завершеність сенсуалістичної філософії і критична реакція на неї (Джордж Берклі, Давид Юм).

Французька філософія XVIII ст.:

а) початок формування (П'єр Бейль, Жан Месьє, Монтеск'є);

б) освітянство (Вольтер, Руссо, Морелі, Кондорсе);

в) енциклопедисти (Ламетрі, Дідро, Гольбах, Гельвецій);

г) метафізичність і практичність французької філософії.

Німецька класична філософія:

а) філософія історії Гердера;

б) Кант – родоначальник німецької класичної філософії;

в) Фіхте- його діалектика;

г) Шеллінг – періоди і зміст його творчості;

д) Гегель – його метод і система;

ж) основні принципи філософії Фейербаха.

Посткласична філософія XIX – початку XX ст. Філософія марксизму:

а) проблема буття – мислення, матерії – свідомості, матеріального – ідеального;

б) проблема методу в діалектико-матеріалістичній філософії;

в) філософія і практика;

г) матеріалістичне розуміння історії;

д) взаємозв'язок і взаємовідношення суспільного буття та суспільної свідомості;

ж) періодизація суспільно-історичного процесу;

з) вчення про місце і роль капіталізму в історії; К.Маркс про основні риси комуністичної формації.

Позитивізм у XIX ст.:

а) програма «позитивної філософії» О.Конта;

- б) філософія і наука, предмет філософії;
- в) класифікація наук;
- г) «Закон трьох стадій розвитку людського духу» Конта як універсальний закон історії;
- д) соціологія в системі наук;
- ж) еволюціонізм Г.Спенсера;
- з) органічна теорія суспільства Спенсера.

Неокантіанство:

- а) неокантіанство і І.Кант;
- б) Марбургська школа;
- в) критики кантівської «речі у собі» і логіка науки (Г.Коген, П.Наторп);
- г) Баденська школа неокантіанства (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт).

Ірраціоналізм і філософія життя:

- а) волюнтаризм А.Шопенгауера;
- б) світ як прояв волі і уяви;
- в) метафізика моралі;
- г) песимізм;
- д) екзистенціальна діалектика С.К'єркегора (вчення про «стадії життя», «моральна діалектика» як засіб самовизначення людини);
- ж) філософія Ф.Ніцше («народження трагедії із духу музики», програма м «переоцінки всіх цінностей», «іморалізм» і критика моралі, нігілізм, «воля до влади», ідеал «надлюдини», ідея «вічного повернення»);
- з) морфологія культури і основні ідеї філософії історії О.Шпенглера;
- і) інтуїтивізм А.Бергсона (поняття інстинкту, інтелекту, інтуїції у «Творчості еволюції»).

Філософія у ХХ ст.:

- а) «школи» і «тематичні напрямки»;
- б) сцієнтизм і антисцієнтизм;
- в) місце і роль філософії у культурі ХХ ст.
Прагматизм у контексті американської духовної традиції (Ч.Пірс, У.Джеймс, Д.Дьюї).

Психоаналіз і психологія неофройдизму:

- а) фройдизм як філософський світогляд;
- б) З.Фройд про філософію історії і культури;
- в) аналітична психологія К.Юнга і колективне несвідоме;
- г) архетип і символ;
- д) гуманістичний психоаналіз Е.Фромма.

Екзистенціальна філософія:

- а) соціально-історичні та духовні джерела екзистенціалізму;
- б) унікальність людського буття як філософська проблема;
- в) поняття екзистенції;

г) поняття «межової ситуації», свобода і екзистенція;
д) світський (М.Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, А.Камю) і релігійний (К.Ясперс) екзистенціалізм;

ж) М.Гайдеггер і «подолання» метафізики; Ж.-П.Сартр про свободу.

Філософська антропологія:

а) ідеї філософської антропології М.Шеллера.

Феноменологія:

а) Е.Гуссерль: програма філософії як «строгої науки»;

б) критика психологізму у філософії свідомості;

в) метод феноменологічної редукції.

Релігійна філософія:

а) основні тенденції західної релігійно-філософської думки у XX ст.;

б) католицька філософія (неотомізм, неоавгустиніанізм);

в) протестантська («діалектична теологія») філософія;

г) «інтеграційний гуманізм» Ж.Мартена;

д) релігійно-філософська система П.Тейяра де Шардена.

Філософська герменевтика:

а) М.Гайдеггер про герменевтику як феноменологію людського буття;

б) герменевтичне коло Гадамера.

Структуралізм і постструктуралізм:

а) структурні методи в гуманітарних науках і філософський структуралізм;

б) структурна антропологія К.Леві-Строса.

Аналітична філософія:

а) становлення і джерела (Дж.Мур, Б.Рассел, Л.Вінгенштейн);

б) основна тематика аналітичної філософії;

в) філософська програма неопозитивізму і її криза (Р.Карнап, Г.Рейхенбах);

г) «постпозитивізм» і філософія науки (К.Поппер, Г.Башляр, Т.Кун, І.Лакатос, С.Тулмін, П.Фейєрабенд).

Принципи визначення філософії в Україні як явища світової культури.

Становлення і розвиток світогляду давніх слов'ян: давньослов'янська міфологія, філософія «Велесової книги», запровадження християнства. філософія в системі культури Київської Русі (Іларіон Київський, Данило Заточник, Кирик Новгородець, Кирило Філософ, Клим Смолятич, «Бджола». Філософія доби формування українського етносу:

а) філософська думка періоду етно-культурної катастрофи – татаро-монгольської навали;

б) ідеї в етнорелігійній та політико-правовій думці (Станіслав Оріховський-Роксолан, Христофор Філарет, Іван Вишенський, Віталій з

Дубна, Ісайя Копинський, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Касіян Сакович, Пилип Орлик та інші).

Становлення філософії українського духу у Києво-Могилянській Академії (І.Гізель, Ф. Прокопович, Г.Щербацький, П.Лодій та інші). Г.С.Сковорода – фундатор філософії українського духу. Філософія вітчизняного просвітництва (Т.Осиповський, І.Тимковський, В.Каразін, І.Ризький, М.Максимович та інші). Український романтизм (М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш та інші). Філософські ідеї Т.Г.Шевченка, академічна філософія в Україні (А.Дудрович, О.Новицький, С.Гогоцький, О.Козлов, П.Юркевич, В.Лесевич, О.Гіляров, Г.Челпанов та інші). Філософські ідеї вчених-природознавців кінця ХІХ – початку ХХ ст. (М.Авенаріус, Д.Граве, Г.Де-Метц, Й.Косоногов, С.Реформатський, О.Северцев, Й.Шіллер та інші). Філософські думки в працях О.Потебні, С.Подолінського, М.Драгоманова, В.Антоновича. філософія видатних українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. (І.Франко, П.Грабовський, М.Коцюбинський, Л.Українка). філософія періоду відродження українського духовного життя (В.Винниченко, М.Грушевський, В.Зеньковський та інші). Філософія національної самобутності (Д.Донцов, В.Липинський, І.Лисяк-Рудницький та інші).

Філософська спадщина Д.Чижевського. Філософія в Україні у радянський період:

- а) філософія 20-30 років;
- б) філософські розвідки у 50-х роках;
- в) філософська думка у 60-ті роки;
- г) філософський доробок 70-80 років ХХ ст. Розробка філософських проблем сьогодення в Україні.

Розділ 3.

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ТА ОНТОЛОГІЯ

Філософська постановка і розв'язання проблеми людського начала. Фактори та рушійні сили антропогенезу. Природа як сукупність об'єктивних умов існування людини. Життя і розум у контексті глобальної еволюції всесвіту. Природні, соціальні та духовні виміри людини. Проблема сутності та сенсу людського життя. Метафізичне, діалектичне, релігійно-філософське, прагматичне, позитивістське, пероналістичне, футуролістичне і т.п. тлумачення людини.

Філософська проблема взаємовідношення духу і природи, душі і тіла, духовного і тілесного. Плотська і духовна людина. Феномен тілесного. Духовність як вища форма природного буття. Проблема суперечності духовного і тілесного. «Мова тіла», «сила духу». Організація сучасної філософії на абсолютизацію «тілесного» або «духовного» у людині. Почуття. Інтелект і воля як приклад органічної єдності тілесного і духовного в людині.

Індивідуальне і суспільне буття людини. Особистість як соціокультурна форма індивідуального буття. Історичні типи особистості. Конечність індивідуального існування людини. Життя і смерть у природній та духовній історії людства. Дискусійність проблеми «право на смерть».

Людське буття як «співбуття». Проблема визначеності «Я» та «інші». Проблема відношення «людина-світ». Філософський сенс категорії «світ».

Світ як сукупна реальність та універсам людської життєдіяльності. Проблема єдності та багатовимірності світу. Поняття природності світу. Філософська категоризація світу. Основні онтологічні категорії: буття, небуття, існування, реальність, суще, субстанція, матерія. Реальність об'єктивна і суб'єктивна. Реальність процесів, станів, речей, властивостей, відносин. Унікальність та універсальність людського буття.

Типи онтології: ідеалізм, матеріалізм, реалізм, номіналізм, пантеїзм, дуалізм, монізм, плюралізм, догматизм, скептицизм та ін.

Матерія як об'єктивна реальність і філософська категорія. Основні філософські і природознавчі тлумачення матерії. Сучасні уявлення про структуру і рівні організації матерії. Єдність матерії і руху. Рух і спокій. Рух і розвиток.

Простір і час як форми існування світу. Еволюція уявлень про простір і час. Статичність, динамічність, циклічність, лінійність та спрямованість часу. Безкінечність простору і часу. Соціальний простір і час.

Філософські вчення про розвиток світу. Поняття «річ», «предмет», «явище». Категорії єдине і багатоманітне, ціле і частина, зміст і форма, одиничне і загальне, можливість і дійсність як відображення розвитку світу. Категорії «властивість», «ознака», «якість», «кількість» і «міра». Взаємозв'язок та взаємовідношення кількісних і якісних змін у світі.

Еволюція і революція у суспільно-історичному розвитку. Категорії «протилежність», «єдність», «боротьба», «суперечність». Єдність і взаємопроникнення протилежностей. Класифікація (типологія) суперечностей. Соціальні суперечності, їх сутність, структура, особливості. Категорії «заперечення», «діалектичне заперечення», «заперечення заперечення», «циклічність розвитку», «спіралевидність розвитку». Категорії причини і наслідку. Необхідність, випадковість, ймовірність, доцільність. Поняття закону. Закономірність і випадковість. Метафізичне тлумачення розвитку. Логіка науки, герменевтика, еволюціонізм, інтуїтивізм, «негативна діалектика», софістика, еkleктика як альтернативи діалектики.

Розділ 4.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ І ГНОСЕОЛОГІЯ

Феноменологія в системі філософії. Душа, дух, духовність. Релігійно-філософське тлумачення духовності. Еволюційно-біологічні, культурно-історичні та соціальні передумови розвитку психіки. Філософське розв'язання психофізіологічної проблеми. Основні сфери психічного: «Воно», «Я», «Над-Я», та «Самість». Проблема соціального характеру. Структура і функції емоцій, різноманітність емоційних станів (афекти, переживання, ситуації стресів, фрустрації). Світ душевно-емоційного спілкування (віра, надія, любов, порядність, прихильність).

Свідомість у структурі людської життєдіяльності. Свідомість як гносеологічний, онтологічний та соціологічний феномен. Природні та соціально-історичні засади свідомості. Свідомість і психіка. Свідомість і самосвідомість. Пізнавальна, оцінююча, цілепокладаюча та мотиваційна функції свідомості.

Акт свідомості як предмет свідомості. Рефлексія, розум, розсудок, воля, мислення. Образне і понятійне мислення. Інтуїція, уява, творчість. Мислення і мова, мовний символізм буття. Проблема ідеального. Інтерсуб'єктивна, діалогічна та ігрова природа свідомості.

Супіна та індивідуальна свідомість, їх взаємозв'язок. Структура суспільної свідомості та її форми. Буденна і теоретична свідомість. Суспільна психологія та ідеологія як рівні суспільної свідомості. Форми суспільної свідомості. Суспільна свідомість і соціальна діяльність.

Теорія пізнання (гносеологія) в системі філософського аналізу. Основні принципи теорії пізнання. Історичні концепції пізнання. Пізнання як процес цілеспрямованого, соціально-детермінованого відтворення дійсності у свідомості людини.

Механізм соціокультурної детермінації пізнавальної діяльності. Суб'єкт і об'єкт пізнання, їх взаємозв'язок. Людина як суб'єкт пізнання: проблема інтерсуб'єктивності. Об'єкти матеріальні і ідеальні. Проблема обґрунтування знання та розуміння.

Чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне, абстрактне і конкретне у пізнанні. Буденне знання і здоровий глузд. Опосередковане та безпосереднє пізнання. Інтуїтивне і дискурсивне пізнання. Творчий характер пізнання. Пізнання наукове і художнє. Основні рівні та етапи (факт, думка, ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія) пізнання.

Проблема істини: визначення істини; істина як ціль і мета пізнання; істина як процес. Істина – суб'єктивний образ об'єктивного світу. Об'єктивність, абсолютність, відносність і конкретність істини. Істина і заблудження (похибка, хибність). Істина і вірогідність, ймовірність. Проблема критеріїв істини. Істина і правда. Ціннісний вимір істини. Проблема методу пізнання.

Глобальне звернення людства до самоусвідомлення і само визначеності. Рух до постметафізики та альтернативних способів ідеалізації пізнання (інтуїція, інстинкт, потяги, бажання).

Епістеміологічні альтернативи логоцентризму. Трансформація об'єкта та ідеали об'єктивності. «Коллективне» розуміння суб'єкта наукового пізнання. Співбуттєвість різних дискурсів: метафізика, релігія, наука, риторика. Плюралізація фундаментальних гносеологічних припущень. Внутрішня гетерогенність об'єктів пізнання.

Еволюційна епістемологія. Проблема існування загальнолюдських еволюційних структур пізнавального процесу.

Розділ 5. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Специфіка предмета соціальної філософії. Взаємодія соціальної філософії із суспільствознавчими, природознавчими та гуманітарними науками. Соціальна філософія і теоретична соціологія. Всезагальність соціально-філософського аналізу і конкретність, комплексність соціологічного дослідження. Соціальна філософія та історія, культура, ідеологія.

Основні категорії соціальної філософії. Поняття «суспільство і я соціум», «суспільне і соціальне», «людське і особистісне». Категоріальний зміст поняття «соціальна діяльність». Категоріальний вимір поняття «соціальні відносини». Категорії «життєвий досвід» і «життєва позиція». Загальнолюдське та класове у соціальній філософії. Соціальна вимірність понять період, епоха, ера, минуле, сьогодення, майбутнє. Соціальний характер само організованості суспільства.

Природний характер соціально-спільнісних утворень. Поняття соціальної структури суспільства. Особистість і суспільство. Соціальний інститут сім'ї. колектив, соціальна група, нація, народ. Поняття класів, верств, прошарків. Елітарні верстви й народні маси. Поняття соціальної стратифікації і мобільності.

Сутність соціальної діяльності. Соціальна дія та її види. Механізм соціальної діяльності: діалектика й анти діалектика. Поняття суспільного виробництва як особливого виду соціальної дії.

Соціальні відносини та їх типологія. Власність як основа соціальних відносин. Всезагальний характер існування приватної власності. Соціальна природа власності на засоби виробництва. Соціальність праці, обміну і споживання.

Типи ціннісного відношення людини до природи на різних етапах розвитку соціуму. Географічне середовище та його роль у житті суспільства. Ідеї географічного детермінізму і геополітики в аналізі соціальних процесів. Учення про біосферу і ноосферу. Взаємозв'язок соціальної та технологічної сторін суспільства й природи та його соціальні наслідки. Народонаселення як природна передумова і суб'єкт суспільних відносин. Поняття етносу. Роль природного фактора у творенні етносу. Типи етнічних спільностей людей, їх історична генеза. Раса і етнос. Національна психологія та самосвідомість. Демографічний фактор у системі суспільних відносин.

Джерела, механізм, характер і форми соціальної динаміки. Роль продуктивних сил і виробничих відносин у функціонуванні і розвитку суспільства. Креативна роль поколінь, економічно-визначених соціальних груп (класів), творчих еліт. Проблема героїв і мас у суспільному розвитку. Феномен маси і натовпу. Еволюційне, інволюційне, революційне у розвитку суспільства. Співвідношення стихійного і свідомого, необхідного і випадкового у суспільному розвитку. Поняття класової боротьби та соціальної революції. Поняття соціального закону.

Регулятивні механізми функціонування та розвитку соціуму. Філософське тлумачення політики. Політична організація і систематизація соціальних відносин. Поняття політичної влади. Держава – основний інститут політичної системи. Соціальна природа і сутність держави. Соціальні тенденції процесу державотворення. Ідея соціально-справедливої, демократичної держави. Поняття громадянського суспільства. Поняття права. Соціальні функції права. Правосвідомість. Право і мораль. Ідея правової держави. Ознаки правової держави.

Поняття ідеології. Еволюція ідеології як оціночно-нормативної форми свідомості. Соціальний зміст ідеології. Проблема істинності ідеології. Ідеологія і утопія. Механізми впливу ідеологій на соціальний процес. Типи ідеологій. Ідея і практика процесу ідеологізації і деідеологізації.

Розділ 6. ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ

Соціальна філософія та філософія історії та культури. Історія як дійсність суспільного життя. Проблема спрямованості світового історичного процесу. Принципи субординації історичних фактів. Проблема вірогідності пізнання історичної реальності.

Філософський зміст теорій періодизації суспільно-історичного процесу. Витлумачення історії розвитку суспільного процесу як закономірності зміни суспільно-економічних формацій, соціальних систем, стадій економічного росту, рівнів індустріалізованості, типів культур, локальних цивілізацій, релігійних тенденцій.

Природно-соціальний характер становлення цивілізаційних систем. Традиційне суспільство. Поняття споживацького і продуктивного господарства. Проблема «неолітичної революції». Творення і розвиток концентрованих форм розселення людей. Роль етносів у генезі цивілізації. Протодержава і її основні риси. Формування публічної влади. Легітимізації публічної влади і формування інституту права. Виникнення філософії як проблеми філософії історії і культури. Історичний зміст мистецтва. Моральність історії. Ранні синкретичні форми ідеології. Розвиток соціального інституту освіти. Становлення релігії і конституювання церкви як соціального інституту. Роль церкви в цивілізаційному процесі.

Сакральні-ціннісні форми мислення і філософія культури. Цінності як ядро духовного світу людини. Структура цінностей. Ціннісний характер життєвого смислу. Створення, продукування жаданого смислу, внесення його у світ власною діяльністю. Ціннісна природа культуро творення.

Культура як об'єкт філософського аналізу. Система культури: принципи, елементи, структура. Багатомірність культур і цивілізацій. Людино мірна сутність культури. Внутрішня культура і культура спілкування. Діалоговий характер культури. Загально значущість й елітарність культури. Типологія культур. Висока, народна, масова, елітарна культура. Субкультура. Маргінальна культура.

Політична, правова, етична, естетична, релігійна, філософська, економічна, екологічна та інші культури. Культура виробництва, управління національних і суспільних відносин. Культура фізична, культура побуту, культура мови. Культура й інтелігентність. Символічна природа культури. Світоглядні основи культури. Історичні типи культури. Східна і західна модель культури, їх взаємовплив. Плюралізм сучасних культур і цивілізацій.

Проблема культурно-історичного процесу. Традиції, звички і новації в культурі. Наступність у культурі. Культура, контркультура і антикультура. Гуманізм і антигуманізм у культурі.

Філософія історії культури та прогностика і футурологія. Майбутнє у системі ціннісних орієнтацій сучасного людства. Соціально-історична і

культурологічна обумовленість передбачення майбутнього. Ірраціональні форми осягнення прийдешнього. Соціальна прогностика як теорія прогнозування, побудова наукових альтернатив майбутнього. Класифікація методів прогнозування. Футурологічні концепції про стратегію цивілізаційного поступу людства.

Смисл історії і підходи до його інтерпретації. Проблема «кінця історії». Теорії цивілізаційного фіналізму, циклізму і катастрофізму. Ідея прогресу у філософії історії і культури. Теорії прогресу як еволюції розуму, культури, високої духовності та жорстокості людини як наслідку соціальних та науково-технічних революцій.

Земна цивілізація перед вибором перспектив розвитку людства.

Розділ 7.

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

Наука як об'єкт філософського аналізу. Основні історичні типи відносин філософії і науки. Функції філософії у науковому пізнанні.

Науковознавство. Питання про «початок» науки. Фактологічний опис і теоретичне пояснення історії науки. Європоцентризм і антиісторизм у розумінні сутності та походження науки.

Проблема класифікація наук. Теоретичні й емпіричні завдання як фактори диференціації та інтеграції в науці. Гіпотеза, дослідні дані і теорія. Описові і теоретичні дисципліни. Особливості історичних дисциплін. Якісні і кількісні, математизовані і нематематизовані теорії. Моделювання. Феноменологічні і пояснювальні теорії. Генетичні і систематичні теорії. Специфіка суспільствознавчих теорій. Об'єкт гуманітарного пізнання.

Методологія і метод. Типологія філософсько-методологічних проблем сучасної науки. Проблема типів реальності і детермінізму в сучасній науці. Евристична цінність концепції доповнюваності. Відносність протиставлення в науці людини і природи, матеріального й ідеального. Системна методологія. Методи наукового пізнання: спостереження, експеримент, порівняння, сходження від абстрактного до конкретного, аналіз і синтез, індукція і дедукція, формалізація та інше.

Зміна ціннісних орієнтирів і проблема гуманітарного пізнання. Світ культури і гуманістична рефлексія. Ціннісна інтенція суб'єктивних переживань. Способи конструювання особистісного смислу (інтуїція, розуміння, витлумачення).

Текст, знак, символ, дискурс як предметне тіло гуманітарних наук. Проблема тексту в філософії літератури. Проблема раціональності і гуманітарного пізнання.

Світоглядний характер можливостей гуманітарних наук.

Розділ 8.

ФІЛОСОФІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Суспільний прогрес і глобальні проблеми людства. Сутність НТР та її соціальні результати. Класифікація глобальних проблем. Поворот до людини в сучасній глобалістиці. Шляхи вирішення глобальних проблем. Концепція “сталого розвитку”. Інформаційні технології та майбутнє людства. Єдність і багатоманітність у процесі глобалізації світу. Образи майбутнього в сучасній глобалістиці. Глобальна свідомість і розмаїття приватних інтересів. Предметні параметри філософії економіки. Сфера економіки в контексті людського буття. Філософське обґрунтування сучасної форми економіки. Економічна діяльність і мораль. Філософсько-епістемологічний аналіз економічної теорії. Духовні компоненти економіки. Людиновимірна сутність економіки. Проблеми гуманізації економічної освіти.

Питання до кандидатського іспиту

1. Поняття, структура та історичні типи світогляду.
2. Філософія, наука та релігія: спільне та особливе в їх розвитку.
3. Специфіка та структура філософського знання.
4. Методологічна функція філософії.
5. Філософія як теоретична основа світогляду.
6. Категорії як основоположні поняття філософії.
7. Специфіка філософії Стародавньої Індії (чарвака-локаята, джайнізм, буддизм).
8. Специфіка філософії стародавнього Китаю (конфуціанство, даосизм).
9. Основні риси античної філософії.
10. Досократівська філософія (Мілетська школа, Геракліт, Піфагореїзм).
11. Класична елінська філософія – Сократ, Платон, Аристотель.
12. Філософія еллінізму (епікуреїзм, стоїцизм).
13. Філософія Середньовіччя, її теоцентричний характер та основні етапи розвитку (апологетика патристика, схоластика).
14. Номіналізм та реалізм у середньовічній філософії.
15. Гуманізм та натурфілософія епохи Відродження.
16. Соціально-політична думка Відродження.
17. Номіналізм та емпіризм філософії Нового часу.
18. Філософія Просвітництва, її характерні риси, основні напрями, місце і роль в історії культури.
19. Класична німецька філософія у світовій філософській думці.
20. Особливості класичної та некласичної філософії.
21. «Філософія життя»: формування нової філософської парадигми.
22. Марксизм у системі філософської культури.
23. Російська релігійна філософія 19-20 ст.
24. Позитивізм, неопозитивізм та постпозитивізм.
25. Герменевтика як напрям сучасної філософії.
26. Екзистенціалізм: загальна характеристика.
27. Сучасна зарубіжна філософська антропологія.
28. Феноменологічний напрям у філософії.
29. Українська філософія як культурно-історичний феномен.
30. Філософія в системі культури Київської Русі.
31. Острозький культурно-освітній центр. Українські полемісти.
32. Філософія у Києво-Могилянській академії.
33. Філософські ідеї Г.Сковороди.
34. Сучасна українська філософія (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.).
35. Філософія України в культурі романтизму 19 ст.
36. Натуралістично-позитивістські та соціалістичні ідеї в філософії України
37. Філософія України у XX ст. (20-90-ті рр. XX століття).

38. Філософський зміст поняття «буття».
39. Людина як предмет філософської рефлексії.
40. Природні, соціальні та духовні виміри людського буття.
41. Моральні основи людського буття.
42. Мистецтво як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності.
43. Категорія «матерія» в історико-філософському вимірі.
44. Категорія «рух» і розвиток у філософії.
45. Простір і час як форми існування об'єктивної реальності.
46. Проблема ідеального у філософії.
47. Свідомість і самосвідомість.
48. Мова як феномен життєдіяльності і культури.
49. Суспільна природа свідомості.
50. Свідомість як предмет психоаналізу.
51. Знання, віра, досвід: сутність та особливості взаємодії.
52. Пізнання як духовно-теоретичне освоєння світу людини.
53. Діалектика суб'єкта та об'єкта у пізнавальному процесі.
54. Чуттєве і раціональне у пізнавальному процесі.
55. Виникнення і закономірності розвитку науки.
56. Проблема методу пізнання.
57. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання та їх методи.
58. Основні форми наукового пізнання.
59. Теорія як форма наукового пізнання.
60. Проблема істини у філософії.
61. Основні закони діалектики.
62. Роль цінностей у житті людини та суспільства.
63. Специфіка соціальних наук та гуманітарного пізнання.
64. Проблема суб'єкта історичного процесу.
65. Свобода і необхідність в історичному процесі.
66. Проблема сенсу історії.
67. Конфлікти та злагода, війни та мир, революції й реформи в історичному розвитку.
68. Суспільство як предмет філософського осмислення.
69. «Суспільне виробництво» як соціально-філософська категорія.
70. Формаційний і цивілізаційний підходи до розгляду історії.
71. Людина та історія. Роль особи в історії.
72. Практика як спосіб існування суспільства та людини.
73. Громадянське суспільство та правова держава.
74. Глобальні проблеми сучасності та майбутнє людства.
75. Суспільство і природа: історичні форми взаємодії.
76. Матеріальне і духовне виробництво.
77. Науково-технічна революція: сутність, закономірності та соціальні наслідки.
78. Культура як предмет філософського осмислення.
79. Культура і цивілізація.

80. Історична багатоманітність типів культур та їх взаємодія. Загальнолюдське і національне в культурі.
81. Духовне життя суспільства як предмет філософського розгляду.
82. Опозиція «модерн-постмодерн» у культурному поступі людства.
83. Політичне буття суспільства: сутність, структура закономірності та сучасні тенденції розвитку.
84. Типологія суспільства: особливості традиційного, індустріального та постіндустріального суспільства.
85. Філософське осмислення економічної сфери суспільства.
86. Суспільна свідомість та її структура.
87. Поняття «життя» і «смерть» у духовному досвіді людства.
88. Проблема творчості в історії розвитку філософської думки.
89. Форми та різновиди творчості.
90. Становлення сучасної філософської концепції розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

Підручники та посібники

1. Андрущенко В. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Генеза, 2006. – 656 с.
2. Арутюнов В. Філософія [Навчально-методичний посібник] / В. Арутюнов, С. Бондар. - К.: Аспект-Поліграф, 2008. - 309 с.
3. Бичко І. Філософія. Підручник / І. Бичко. – К., 2006. – 656 с.
4. Бойко О. Філософія: курс лекцій: У 2-х ч / [уклад. О. Бойко]. - Суми, 2009. - Ч. 1. Історія світової та української філософії. - 112 с.
5. Бойко О. Філософія: курс лекцій: У 2-х ч / [уклад. О. Бойко]. - Суми, 2010. - Ч. 1. Історія світової та української філософії. - 187 с.
6. Бойченко І. Філософія історії / І. Бойченко, М. Горлач, І. Жиленкова, Є. Мануйлов. – К.: Прапор, 2006. – 656 с.
7. Герасимчук А. Курс лекцій з філософії: Навчальний посібник / А. Герасимчук, З. Тимошенко. – К. : [б. и.], 2002. – 422 с.
8. Губерський Л. Філософія: Хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. Л. Губерського – К.: Знання, 2009. – 621 с.
9. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму. Підручник. – К.: Знання України, 2004. – 214 с.
10. Присухін С. Філософія: [Навчальний посібник]. - К., 2008ю - 361 с.
11. Касьян В. Філософія: відповіді на питання екзаменаційних білетів: Навч. посіб. / В. Касьян. – К.: Знання, 2008. – 347 с.
12. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вищих учбових закладів / В. Нестеренко. – К.: Абрис, 1995. – 336 с.
13. Огнев'юк В. Філософія. Історія філософії: Підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень) / В. Огнев'юк, І. Утюж. – К.: Грамота, 2010. – 256 с.
14. Саух П. ХХ століття: Підсумки. – Вид. 2-ге, доповн. і перероб. / П. Саух. – К.: МП Леся, 2009. – 284 с.
15. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навчальний посібник / Упоряд. В. Лях – К.: Либідь, 1996. – 384 с.
16. Ярошовець В. Історія філософії: Словник / За заг. ред. В. Ярошовця. – К.: Знання України, 2005. – 1200 с.
17. Ящук Т. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник / Т. Ящук. – К.: Либідь, 2004. – 536 с.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА, МОНОГРАФІЇ

18. Августин. Сповідь / святий августин; [пер. з лат. Ю. Мушака].- К. : Основи, 2008 – 319 с.
19. Аристотель. Сочинения: в 4-х томах. – М.: Мысль, Москва, 1976-1983. – 550 с.

20. Бердяев Н. А. О назначении человека. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
21. Вебер Макс. Избранные произведения / Пер. с немецкого. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
22. Габермас Ю. Інший шлях із філософії суб'єкта: альтернатива комунікативного та суб'єктоцентрованого розуму / Юрген Габермас. Філософський дискурс Модерну; [пер. з нім. В. М. Купліна]. – К. : Четверта хвиля, 2001. – С. 287–318.
23. Гадамер Г.-Г. Істина і метод / Ганс-Георг Гадамер; [пер. з нім. О. Мокровольського]. – К. : Юніверс, 2000. – Т. 1: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. – 474 с.
24. Гегель Георг Вильгельм Фридрих. Энциклопедия философских наук в очерке / Перев Б. Столпнер, И. Румер, Б. Фохт. – М.: Мысль, 1974-1977. – 540 с.
25. Гоббс Т. Философские основания учения о гражданине / Томас Гоббс; [пер. с англ., отв. Ю. Хацкевич]. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. – 304 с.
26. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Эдмунд Гуссерль. Философия как строгая наука; [пер. с нем. Сост., подгот. Текста и примеч. О. А. Сердюкова]. – Новочеркасск: САГУНА, 1994. – С. 49-100.
27. Декарт Рене. Метафізичні роздуми. – К. : Юніверс, 2000. – 304 с.
28. Іларіон, митр. Слово про закон і благодать / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. – К. : [б. в.], 2004. – 65 с
29. Камю А. Бунтующий человек. М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
30. Кант И. Основы метафизики нравственности / Иммануил Кант. Сочинения в шести томах; [пер. с нем. Б. А. Фохта; под общ. Ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана]. – М. : Мысль. – (Серия «Философское наследие») Т. 4. – Ч. 1 [ред. 4-го т. В. Ф. Асмус]. – 1965. – С. 219-325.
31. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 1. – 544 с.
32. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 2. – 429 с.
33. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 3. – 741 с.
34. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 4. – 630 с.
35. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 5. – 414 с.
36. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 6. – 613 с.
37. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 7. – 495 с.
38. Кант Иммануил. Собрание сочинений в 8-ми томах . – М.: Чоро, 1994. – Т. 8. – 718 с.

39. Козловски П. Культура постмодерна: общественно-культурные последствия технического развития / Питер Козловски; [пер. с нем. Л. В. Федоровой, М. Н. Грецкого и др.]. – М.: Республика, 1997. – 240 с. – (Философия на пороге нового тысячелетия).
40. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Пер. с нем. Е. Герцык и др. – М.: Культурная Революция, 2005. – 880 с.
41. Паскаль Блез. Мысли. Афоризмы / Перев. Юлия Гинзбург. – М.: АСТ, Астрель, 2011. – 336 с.
42. Платон. Сочинения: В 4-х томах. – М., 2006. – Т. 1. – 632 с.
43. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней / Дж. Реале, Д. Антисери. – СПб.: Петрополис, 1997. – Т. 2. Средневековье. – 368 с.
44. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней / Дж. Реале, Д. Антисери. – СПб.: Пневма, 2002. – Т. 3. От Возрождения до Канта. – 880 с.
45. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней / Дж. Реале, Д. Антисери. – СПб.: Петрополис, 1997. – Т. 4. От романтизма до наших дней. – 880 с.
46. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права. К.: Port-Royal, 2001. – 348 с.
47. Сартр Жан Поль. Экзистенциализм это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. – 389 с. – С. 319-344.
48. Сковорода Г. Повне зібрання творів; [пер. із староукр. В. Шевчука]. – у 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973.
49. Тойнбі А. Дослідження історії. – К.: Основи, 1995. – 614 с.
50. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Вид-во Орія при УКСП Кобза, 1992. – 230 с. – (Спадок).
51. Хайдеггер Мартин. Время и бытие. Статьи и выступления / Перев. В. Бибахин – М.: Республика, 1993. – 448 с.
52. Ясперс Карл. Психологія світоглядів / З нім. пер. О. Кислюк, Р. Осадчук. — К.: Юніверс, 2009. — 464 с.
53. Юркевич П. Философские произведения / Памфил Данилович Юркевич – М.: Правда, 1990. – 670 с. (Из истории отечественной философской мысли).

Словники, довідники та енциклопедії

54. Гайденко П. Античная философия: Энциклопедический словарь / П. Гайденко. – М.: Прогресс-Традиция, 2008. – 896 с.
55. Грицанов А. Всемирная энциклопедия: Философия XX век / Главн. нуч. ред. и сост. А. Грицанов. – Мн.: Аст, Харвест, Современный литератор, 2002. – 976 с.
56. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей / Ред. Барбара Кассен. – К.: Дух і літера, 2009. – Т. 1. – 576 с.
57. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. – К.: Дух і літера. – Т. 2.. – 488 с.

58. Історія філософії. Словник / Заг. ред. В.І. Ярошовця. – К.: Знання України, 2005. – 1200 с.
59. Краткий философский словарь / Отв. ред. А. Алексеев. – М.: Проспект, 2008. — 496 с.
60. Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник / Авт. кол.: В.С.Горський, М.Л.Ткачук, В.М.Нічик та ін. – К.: Пульсари, 2002. – 224 с.
61. Філософія: ідеї, ідеології, персоналії: Ілюстрований енциклопедичний довідник / Укл. Ю.В. Омельченко. – К.: Ракша М.О., 2009. – 296 с.
62. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
63. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Губский, Г. Королева, В. Лутченко. – М.: ИНФРА, 2000. – 576 с.